

Žikovčevo znamenje in kapela Kristusa Kralja Odrešenika v Dolenji vasi pri Selcih

Žikovčevo znamenje v spomin vaščanov

Vaščanom Dolenje vasi in popotnikom tod mimo ostaja v spominu staro Žikovčevo znamenje, ki je bilo postavljeno nekaj metrov stran od ceste Škofja Loka - Železniki. O njegovi zgodovini vemo bolj malo. Ve se, da ga je nekje v sredini prejšnjega stoletja dal postaviti gospodar premožne Žikovčeve domačije, ki je takrat veljala za eno najimenoitnejših v vasi. Tam je bila svoj čas tudi gostilna, gospodar pa tudi župan. Ob nekih težavah se je zaobljubil, da bo dal na začetku vasi postaviti znamenje, če se bo vse ugodno izteklo. V zvezi z zaobljubo je tudi romal v Padovo, kamor so v takratnih časih radi hodili iz teh krajev. Z romanja je prinesel velik blagoslovljen križ. Dal je sezidati kapelo, ki je bila iz grobo oklesanih velikih in manjših kamnov kremenovega konglomerata, ki mu tod okoli pravijo hrastovec; nabrali so jih v bližnjem Kršivniku. Na čelni del notranjosti znamenja so postavili križ s Križanim, ob njegovi strani kipa Marije in Janeza, ki sta bila zelo podobna kipoma v kapeli na prevalu nad Zgornjo Golico. Ob Križanem sta bila pritrjena baročna angela, na vsaki strani po eden. Na enostavni oltarni mizi sta bila dva srebrna svečnika. Na svodu kapele je bila freska, na trikotnem polju zunaj nad vrati pa božje oko. Znamenje smo vsi imenovali Žikovčevo znamenje in tako se je ohranjalo hišno ime gospodarja, ki je dal postaviti znamenje.

V tridesetih letih je bilo znamenje obnovljeno; pleskarska dela je naredil domačin Gregor. Čas po drugi svetovni vojni tudi Žikovčevemu znamenju ni prizanesel in od notranje opreme je ostal samo križ s Križanim, izginili pa so kipi Marije in Janeza in obeh angelov ter srebrna svečnika.

Razmere do rekonstrukcije ceste Škofja Loka - Železniki

Prvotna makadamska cesta skozi vas je peljala nekaj metrov stran od sprednjega roba znamenja in je bila obvarovana pred raznimi poškodbami. Prostor je kazil samo prah, ki se je od avtobusov in tovornjakov valil v kapelo. Asfaltirano cesto pa so pomaknili do roba kapele in v deževju je pogosto škropilo čez leseno varovalno ogrado. Nastalo je tudi nekaj manjših poškodb, znamenje pa je stalo že na sami regionalni cesti Škofja Loka - Železniki. Pri rekonstrukciji ceste pa je bilo Žikovčevo znamenje v napoto, ker se je cesta tam nekoliko razširila. Za znamenje sta bili dve rešitvi. Po prvi naj bi

cestno podjetje znamenje prestavilo za šest metrov od predvidenega cestnega roba, ali pa naj bi se znamenje podrlo in stran od ceste postavilo novo. S Francem Lušino sva si ogledala znamenje in bila prepričana, da bi težko preneslo prestavitev. Sklenila sva predlagati, naj sezidajo novo kapelo. Po tem ogledu in razgovoru sem se obrnil na Ljubljanski regionalni zavod za varstvo kulturne dediščine, ki je pristojen za to področje. Z Modestom Erbežnik sva si leta 1993 ogledala znamenje in se strinjala, naj se postavi nova kapela. Omenjeni zavod je poslal takratnemu vaškemu odboru Dolenja vas dopis s pogoji, ki jih je treba upoštevati pri novi postavitvi kapele. Ljubljanski regionalni zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine je z dopisom 85/93 – ME dne 7. 2. 1995 obvestil Lokainvest, podjetje za svetovalni inženiring v Škofji Loki, o dopisu vaškemu odboru Dolenja vas leta 1993 o pogojih, ki jih je treba upoštevati pri obnovi.

Že pred začetnimi deli so nekateri predlagali, naj bi bila nova kapela večja kot staro Žikovčevo znamenje. S tem se pristojni Ljubljanski regionalni zavod ni strinjal. Tudi sam sem bil prepričan, da celota ne bi bila več tisto, kar je originalno znamenje.

Začetek gradnje nove kapele

Na sestanku vaše skupnosti Dolenja vas v začetku oktobra 1995 je bilo sklenjeno, da se zgradi nova kapela osem metrov od ceste na Balančevi parceli (lastnica Magda Guzelj). Lastnica in njen mož Mirko sta namenila prostor za novo kapelo, prostor okoli nje in pot do nje.

Sedmega oktobra 1995 je Mirko Guzelj naredil strojni izkop za betonski podstavek kapele, ročnega pa sta dopolnila Benetk (Franc Bernik) in Korošč (Franc Benedik).

Devetega oktobra je Čavnar (Jože Potočnik) začel postavljati opaž za betonski podstavek in ga dokončal enajstega oktobra. Vaščani so medtem iz Sore ročno pobirali kamne za betonski podstavek, h gradbeni jami pa so kamenje pripeljali Kisu (Ivan Debeljak), Bregar (Ivan Rakovec) in Žikovc (Vinko Lavtar). Štirinajstega oktobra je Čavnar, ki je bil večč, postavil enako ogrodje z obokanim svodom in štukaturo na njem, kot je bilo pri Žikovčevem znamenju, začel zidati nad podstavkom. Z opeko je pozidal in obokal kapelo, ki ima tudi izbočeno sprednjo stran, jo na fino ometal in pripravil prostor za fresko na čelni izobčeni steni, na oboku pa štukaturo za saco fresko. Petindvajsetega oktobra sta kamnite rožance in oknika Mirko Jelenc (Lavtar) in Tone Mohorič (Pavlov) peljala na Log v Poljansko dolino, kjer je vse troje peskal Zvone Peterlin iz Gorenje vasi. Šestindvajsetega oktobra pa jih je Čavnar še vzdal v novo kapelo. Petnajstega novembra so za to leto končali zidarska dela z notranjim grobim in finim ometom. Medtem sta domačina Alojzij Pogačnik in Vinko Rakovec obdelovala kapelino leseno ostrežje in ga dvajsetega oktobra tudi postavila na zidovje. Kritina Žikovčevega znamenja so bile kamnite strešne ploščice, nalomljene in obrezane, nekaj jih je tudi že odpadlo. Strešne ploščice za novo kapelo je podaril Alojzij Eržen z Bukovice, lastnik Kvedrove hiše v Luši. Bile so na Kvedrovi hiši, ki pa so jo takrat že podrli. Ploščice je iz Luše s tovornjakom pripeljal Jože Šolar iz Topolj. Pokrivanja kapele se je lotil Nornovec (Vinko Potočnik), ki je edini tam okoli še večč takega dela. Štirinajstega oktobra je začel ploščice obrezovati in jih enako velike pripravljati za novo kritino. Tretjega novembra je bila kapela pokrita, zavarovana in dela v letu 1995 končana.

O strešnih ploščicah kamnite strehe

Značilnost domačij, kozolcev in drugih zgradb v Selški dolini je bila v prejšnjem stoletju in še v prvi polovici sedanjega kamnita streha s ploščicami različnih strešnih skrilavcev. V Selški dolini so bili trije večji skrilolomi, v katerih so lomili skril in obrezovali strešne ploščice: pod Stirpnikom, v Nemiljah in pod Grebel vrhom nad Zalim Logom. Strešne ploščice Žikovčevega znamenja so bile iz Podnivčevega skriloloma ("pruha") pod Stirpnikom, kjer je na velikem odvalu še danes vse polno nalomljenega skrila, ki pa ni bil primeren za strešne ploščice in so ga odmetavali po pobočju. Tudi nova kapela je pokrita s ploščicami Podnivčevega skriloloma; izbrane so bile najboljše od podrte Kvedrove hiše v Luši, ki pa so kljub temu slabše kot tiste nad Zalim Logom.

Kako in kdaj je nastala ta kamnina? Glineni skrilavec ali glinavec, kot sedaj imenujemo to kamnino, je nastajal že pred okoli 300 milijoni let v toplem Paleotetidnem morju. Tam se je usedalo drobno glineno blato, vmes pa dostikrat drobne sljudne luske in peščena zrna. Po sljudi in peščenih zrnih lahko ločimo ta skril od boljšega nemiljskega in zaliloškega skrila. Blato se je nato strdilo, nastala je dosti trda kamnina, ki je milijonletja zorela pod mogočno skladovnico nad njo in čakala, da je pri gorotvornih silah prišla spet na površje.

Dela v letu 1996

Leta 1996 so se dela v prvi novi kapeli začela enajstega maja, ko je bil obit napušč za omet na zunanji strani. Zaradi Čavnarjeve bolezni je zidarska dela nadaljeval vaščan Franc Lavtar. Kot prejšnje leto so nekateri domačini tudi sedaj pripravljali malto in drugo potrebno in stregli zidarju. Sosed kapele Vrbanka (Franc Lušina) je tudi sedaj, kot prejšnje leto, preskrbel vodo, kable in električno. Za štiri izbočene vogale je domačin Janez Čadež (Špan) naredil modele in jih zalil z ustrezno maso. Iz hrastovega lesa je tudi mojstrsko izdelal spredaj in zadaj izbočeno, na konceh pa ravno 140 cm dolgo oltarno mizo in notranja lesena oboda obeh oken, visokih 90 in 70 cm širokih.

Takrat je tudi Selčan Stane Bertoncej obnavljal križ s Križanim, Štefan Pintar iz Rovt nad Podnartom pa je skoval železna vrata, okenski mreži ("gautre"), zgornji del svečnikov in nabiralnik za darove.

Za poslikavo kapele smo izbrali akademsko slikarko Majo Dolores Šubic iz Škofje Loke. Po napravljenem osnutku je s pomočnico, akademsko slikarko Ireno Romih, desetega septembra začela delati fresko na izbočeni čelni strani kapele. Izdelana je v tehniki fresko, to je slikanje na sveže. Slika jagnje božje na stropu je napravljena v seco tehniki, to je slikanje na suho. Istega dne sva se odločala za kamnino tlaka, ki naj v barvi in strukturi dopolnjuje kompozicijo slikarije. Slikarka in kamnoseški mojster Janez Mravlja sta nato na Hotavljah izbrala pravšnji kamen. S fresko v atiki (timpanonu) sta slikarki štirinajstega septembra končali slikarsko delo.

Hkrati je kamnoseški mojster Janez Mravlja že obdelal dva, po 63 cm visoka v preseku kvadrata podstavka oltarne mize in sedem centimetrov debelo marmornato ploščo, ki povezuje oba podstavka, ter 95 cm dolgi, 13 cm široki in 4 cm debeli notranji okenski polici, pa še dva, po 20 cm visoka svečnika, vse iz belega makedonskega marmorja s posebnimi temnimi pasovi (kamnoseški pravijo temu kamnu sivec). J.

Mravlja je izdelal tudi tlak in nizke stenske obrobe v kapeli, ki jih skladno s poslikavo krasi barviti brazilski kamen bela samba. V različno blede-zelenkasti in sivi metamorfni kamnini valovijo prekinjajoči črni in blede-rožnati pasovi z drobnimi granatovimi očesci. Iz Mravljeve delavnice sta tudi venecijanski tlak okoli kapele in nizka stenska obloga, ki je polirana in kaže pravo živahno podobo kamna. Ta kamen je indijski pasnati gnajs z valovitimi različno sivimi, rožnatimi in opekasto rdečimi pasovi; prav pristoji mu ime paradizo. Kamniti tlak in obloge je položil Janko Likar iz Dolenčic v Poljanski dolini. Betonske kocke pred kapelo so delo podjetja Tabor iz Britofa pri Kranju, ki jih je tudi položil.

Izredno slabo oktobrsko vreme je preprečilo, da ni bilo mogoče opraviti vseh del do že najavljenega dne blagoslova dvajsetega oktobra.

Ostala so še zadnja zemeljska dela pri ureditvi kapeline okolice. Izkop z bagrom je naredil Klemenov sin z Bukovice (Bernik), zemljo pa izravnal Anžič (Tomaž Lavtar) iz Selc.

Obnovljeno razpelo s Križanim in lobanjo v njegovem podnožju je pritrdil Vrbanka (Franc Lušina). Razpelo je visoko 145 cm in ima širino prečke 80 cm. Na dnu križa je lobanja, pod njo pa prekrizani kosti, edino, kar je od povojnih let še ostalo od bogate notranje opreme Žikovčevega znamenja.

Zavzeti selški župnik je predlagal, da bi nova kapela nosila ime Kristusa Kralja Odrešenika in prav na nedeljo Kristusa Kralja, štiriindvajsetega novembra 1996, jo je ob njegovi asistenci blagoslovil domačin, kancler Franci Vrhovec. Mlaja ob cesti pred kapelo je postavila mladina, med njima pa trak z napisom: Kristus Kralj naj živi med nami.

Simbolika poslikave v kapeli Kristusa Kralja Odrešenika

Simboliko poslikave nove kapele podaja akademska slikarka Maja Dolores Šubic. "Božje oko" nad vhodom v kapelico simbolizira božjo vseprisotnost in vsevidnost. Ptiča ob straneh pa sta simbol duhovnega sveta, v katerega vstopamo, ko vstopamo v kapelico.

Namen poslikave notranje, oltarne stene je bil "scenografija" za že obstoječi kip Križanega. Križani je tako umeščen v biblično krajino, nad katero se razprostira nebo z oblaki, ki so naravni zastor nebeške modrine in tako znak nevidnega Boga.

Antropomorfni prikaz sonca in lune se ob prizoru Križanega upodabljata že od šestega stoletja dalje. Simbolizirata žalost vsega stvarstva zaradi Kristusove smrti. Skupaj z golobom tvorita trikotno kompozicijo – Trojica – trije enaki deli, povezani v eno. Trikotnik s tremi krogi so tri božje osebe – Oče, Sin in Sveti Duh v eni božanski naravi. Lebdeča angela se klanjata Kristusu. Desni v kelih zbira kri iz njegovih ran, levi pa ima roke prekrite s platnenim prtom – majpulo (oznaka za nižji hierarhični položaj).

Na obeh straneh kompozicije sta tudi oljki, tipični za biblijsko scenografijo. Ker oljka bogato obrodi, odslikava božjo previdnost in skrb za božje otroke.

V ozadju levo od Križanega se nahaja osmerokotna zgradba na Oljski gori. (V njej se nahaja skala, na kateri je viden odtis noge, ki se dviga kvišku. "Pojdite in učite vse narode, kršćujte jih v imenu Očeta in Sina in Svetega Duha ..." Nato se je dvignil proti nebu in izginil.) Desno je naslikana panorama Jeruzalema.

Jagnje božje na stropu (slikano v seco tehniki) nosi zastavo, ki označuje zmago, ki jo je Kristus izbojeval nad smrtjo.

Blagoslovitev kapele

V nedeljo štiriindvajsetega novembra 1996, na praznik Kristusa Kralja, je kancler Franci Vrhunec, rojak Dolenje vasi ob asistenci selškega župnika Bojana Likarja blagoslovil novo kapelo Kristusa Kralja Odrešenika. Po uvodni pesmi okteta Zadružniki, ki je sodeloval z ubrano pesmijo pri vsej slovesnosti, pozdravnih besedah Janeza Habjana, izredno prizadevnega člana gradbenega odbora, berilih in evangeliju te nedelje, je v pridigi te nedelje kancler Vrhunec poudaril tudi vernost vasi, ki je vseskozi zgleđno skrbela za prejšnjo kapelo in tri vaške križe. Za bodočnost je okoli 300 zbranim na srce položil predvsem dvoje.

Po blagoslovu in pesmi je domačin Anton Ramovš najprej razgrnil zgodovino dotrajanega Žikovčevega znamenja, ki se je moralo umakniti pri rekonstrukciji ceste, in značilnosti nove kapele nekaj metrov stran od prejšnjega znamenja. Vaščanom in popotnim tod mimo ostaja v spominu staro znamenje, ki ga je po zaobljubi dal postaviti v prvi polovici prejšnjega stoletja gospodar Žikovčeve domačije. Ob tej priložnosti je tudi romal v Padovo in s seboj prinesel velik blagoslovljen križ, ki je sedaj tudi v novi kapeli in je edino, kar je po drugi svetovni vojni ostalo od lepe notranje opreme (kipa Marije in Janeza, dva baročna angela, dva srebrna svečnika).

Nova kapela Kristusa Kralja ohranja vse elemente prejšnjega Žikovčevega znamenja. Ima enake mere, ohranja iste oblike, pri njej so obnovljeni kamniti rožanci in lepa kamnita oknika kmečnega baročnega sloga, vse izklesano iz kamnitniškega konglomerata. Podstavka hrastove oltarne plošče nad njima in svečnika so iz belega makedonskega marmorja, tlak v notranjosti iz barvitega brazilskega kamna, venecijanski tlak okoli kapele pa iz pisanega indijskega paradiza. Predstavitev je sklenil z besedami: *“Kapela Kristusa Kralja Odrešenika je pravi dragulj, oplemeniten s kamnitim okrasjem baročnih rožancev in oknikov, z umetniško kovanimi vrati in okenskimi mrežami in globoko simboliko občutene poslikave Božje prisotnosti. Kapela naj kaže nam in zanamcem zgodovinsko preteklost, potrjuje vernost in kulturo iz prejšnjega stoletja skozi sedanji čas v tretje tisočletje.”*

O simboliki bogato poslikane kapele je spregovorila priznana umetnica, akademska slikarka Maja Dolores Šubic. (Glej poglavje Simbolika poslikave v kapeli Kristusa Kralja Odrešenika).

Izredno prizadevni selški župnik, Bojan Likar, je ob topli zahvali vsem, ki so delali pri novi kapeli, predstavil finančno stanje s prošnjo, da se čim prej znebimo dolgov. Vsem in za vse se je nato velikemu številu udeležencev (bilo jih je okoli tristo) zahvalil še predsednik krajevne skupnosti Jernej Bešter. Vse, razen plačanih obrtniških del, so prostovoljno brezplačno opravili domačini in nekateri posamezniki iz sosednjih vasi, za kar gre vsem prisrčna zahvala. Za novo kapelo so denarno prispevali Občina Železniki, Turistično društvo Selca in Krajevna skupnost Dolenja vas.

Z zahvalno pesmijo je bila ob lepem mrzlem vremenu sklenjena zelo obiskana in globoko doživeta slovesnost. Po njej so gospodinje pripravile pogostitev, Franc Bernik prezeblim pristni sadjevec, povabljene pa je sprejela gostilna Pri Zalagarju.